

УДК 37.062

Н. С. Моргунова

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ТЬЮТОРСЬКОЇ ТА КУРАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ У ВНЗ УКРАЇНИ

© Моргунова Н. С., 2016
<http://orcid.org/0000-0003-3107-1103>

У статті проаналізовані основні напрями діяльності куратора і тьютора академічної групи. У якості першочергових завдань, що стоять перед куратором чи тьютором групи визначається створення сприятливих умов, що допоможуть студентам знайти себе і своє місце у навчально-пізнавальній діяльності, студентському колективі, соціальному житті; сприяння прогресивному розвитку активної особистості, яка вірить у себе, приймає себе й інших, усвідомлює свої позитивні і негативні сторони, вмє ставити цілі й досягати мети, здатна до самореалізації. Розглядаються психологічні чинники тьюторської та кураторської діяльності у процесі роботи з іноземними студентами у вищих навчальних закладах України. Підкреслюється, що куратор чи тьютор, який приділяє достатню увагу психологічному аспекту своїй діяльності, зможе надати своєчасну і кваліфіковану підтримку, здійснювати педагогічний супровід упродовж усього періоду навчання іноземного студента. Вказано, що головну роль у процесі психолого-педагогічної адаптації іноземного студента до умов навчання і життя в Україні виконує куратор чи тьютор як керівник академічної групи. Запропоновано методи дослідження адаптації студентів, що можуть бути використані у процесі роботи куратора чи тьютора з іноземними студентами у ВНЗ України.

Ключові слова: іноземні студенти, виховна робота, куратор, тьютор, психолого-педагогічна адаптація.

Моргунова Н. С. Психологический аспект тьюторской и кураторской деятельности в процессе работы с иностранными студентами в вузах Украины.

В статье проанализированы основные направления деятельности куратора и тьютора академической группы. В качестве первоочередных задач, стоящих перед куратором или тьютором группы названы создание благоприятных условий, помогающих студентам найти себя и свое место в учебно-познавательной деятельности, студенческом коллективе, социальной жизни; содействие прогрессивному развитию активной личности, верящей в себя, принимающей себя и других, осознающей свои позитивные и негативные стороны, умеющей ставить и достигать цели, способной к самореализации. Рассматриваются психологические факторы тьюторской и кураторской

деятельности в процессе работы с иностранными студентами в вузах Украины. Подчеркивается, что куратор или тьютор, уделяющий достаточное внимание психологическому аспекту своей деятельности, сможет оказать своевременную и квалифицированную поддержку, осуществлять педагогическое сопровождение на протяжении всего периода обучения иностранного студента. Отмечено, что главную роль в процессе психолого-педагогической адаптации иностранного студента к условиям обучения и жизни в Украине выполняет куратор или тьютор как руководитель академической группы. Предложены методы исследования адаптации студентов, которые могут быть использованы в процессе работы куратора и тьютора с иностранными студентами в вузах Украины.

Ключевые слова: иностранные студенты, воспитательная работа, куратор, тьютор, психолого-педагогическая адаптация.

Morhunova N. S. Psychological aspect of tutor and curator activities in the process of working with foreign students in higher educational institutions of Ukraine.

Main directions of tutor's and curator's of the academic group activity are analyzed in the article. The following tasks, which curator and tutor of the group is facing are presented as prior ones: the creation of favorable conditions to help students to find themselves and their place in the teaching and learning activities, student groups, social life; facilitation to the progressive development of an active personality, who believes in herself, accepts herself and others and is aware of her positive and negative aspects, who can set and achieve goals, and is capable to self-realization. Psychological factors of tutor and curator activities in the process of working with foreign students in Ukrainian universities are considered. It is emphasized that the curator and tutor, who pays sufficient attention to the psychological aspect of their activities, is able to render timely and qualified support as well as to implement pedagogical support during the entire period of study of foreign student. It is noted that the main role in the process of psychological and pedagogical adaptation of foreign students to the conditions of learning and living in Ukraine is performing a curator and a tutor as the head of the academic group. Methods of research of student's adaptation, which can be used in the process of curator and tutor work with foreign students in Ukrainian universities are proposed.

Key words: foreign students, educational work, curator, tutor, psychological and pedagogical adaptation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку вітчизняної освіти одним з головних пріоритетів є поширення експорту освітніх послуг. У той же час актуальними залишаються проблеми залучення іноземних студентів до навчання в українських ВНЗ, пов'язані з мовним бар'єром і адаптацією до нових умов життя. Лише деякі ВНЗ здійснюють навчання іноземними мовами,

переважно англійською. Більшість іноземних студентів, які приїжджають на навчання в Україну, проходять мовну підготовку на підготовчих відділеннях університетів, але далеко не усі з них після закінчення дійсно готові до отримання навчання вивченою мовою. Результати досліджень демонструють, що значна кількість іноземних студентів після закінчення підготовчих факультетів не вважають свій рівень володіння мовою достатнім для продовження навчання за спеціальністю, що призводить до помітних труднощів у навчальній діяльності чи стає приводом для дострокового припинення навчання [6: 69]. В умовах реалізації економічних та геополітичних задач на висококонкурентному ринку освітніх послуг питання пристосування іноземних студентів до освітнього простору України та адаптація до нового соціокультурного середовища набувають особливої актуальності та вимагають наукового вирішення. Допомогти іноземному студенту у вирішенні цих проблем може інститут кураторства та тьюторства, що діє у багатьох ВНЗ України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про актуальність проблеми, що розглядається. Теоретико-методологічні засади навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі розглядаються у працях І. Беха, А. Деркач, М. Кіященко, Л. Полуянової, А. Мудрик. Дослідженню психолого-педагогічних аспектів виховної роботи присвячені роботи Л. Акімової, В. Бондаревського, М. Гарунова, Л. Заякіної, Л. Кондрашової. У працях О. Дубасенюк, Н. Жокіної, О. Кролевецької, М. Мартинової, Л. Маценко, А. Троцько досліджується діяльність куратора академічної групи. Основи тьюторської діяльності, її форми і методи розкриті у роботах К. Маклафліна, А. Бойко, М. Голубевої, Н. Кузьменко та ін. Низка досліджень останніх років присвячена проблемам психологічної адаптації іноземних студентів до навчання у вищій школі, а саме: праці І. Шолохова, М. Іванової, І. Мушарапової, А. Кравцова, О. Кулікової, Т. Кіящук та ін.

Однак, незважаючи на активний інтерес педагогів до проблем виховної роботи, психологічні особливості кураторської та тьюторської діяльності у процесі роботи з іноземними студентами залишилися поза увагою науковців.

Мета статті полягає у визначенні і характеристиці психологічних чинників тьюторської та кураторської діяльності у процесі роботи з іноземними студентами у вищих навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу. У освітній системі України загальновідомим є поняття «куратор», що є близьким до поняття «тьютор», визнаного у європейській та американській системах освіти. Куратор (від лат. – *curator* – «опікун, попечитель») здійснює виховний вплив на студентську молодь шляхом проведення різноманітних виховних заходів та залучення їх до самовиховання, сприяє становленню доброзичливих, морально-етичних, гуманістичних стосунків у студентській групі, виступає посередником у взаємодії студентів з професорсько-викладацьким складом, керівництвом ВНЗ.

Вітчизняні науковці М. Голубєва та А. Жулківська, проаналізувавши офіційні документи і порівнявши положення про куратора низки ВНЗ, виділили функції куратора академічної групи [2: 19]:

- виховна (вплив на формування емоційних, вольових, інтелектуальних та фізичних якостей студентів, спираючись на систему різноманітних виховних заходів);
- організаторська (ініціювання виховних заходів, стимуляція і мотивація, організація та контроль);
- методично-інформаційна (моніторинг стану дисципліни та академічної успішності у групі, допомога в організації самостійної роботи студентів, у виборі навчальних дисциплін вибіркового циклу);
- координаційна (узгодження діяльності групи із деканатом, кафедрами, ректоратом);
- соціально-спрямовувальна (скеровування виховних заходів на формування наукового світогляду студентів, професійних якостей та активної життєвої позиції).

Основна мета роботи куратора полягає у створенні педагогічних і організаційних умов для саморозвитку студента, виховання культурних, висококваліфікованих фахівців із урахуванням їхніх психологічних особливостей [2: 20].

В останній час у практику навчально-виховної роботи українських ВНЗ поступово впроваджується така форма взаємодії учасників освітнього процесу, як тьюторство. Тьютор (лат. *tutor*, англ. *tutor* — «спостерігаю, піклуюсь») – це педагог-наставник, опікун, який керує невеликою групою студентів, допомагає їм у навчанні, стежить за їхньою навчальною діяльністю, керує професійною підготовкою. Сучасні вітчизняні педагоги визначають діяльність тьютора як

«універсальний інтернаціональний засіб формування фахівця, форму організації навчально-виховної роботи у вищій і загальноосвітній школі» [4: 35]. Так, А. Бойко зазначає, що тьютор піклується про індивідуальне формування певної особистості, «про окремі, лише їй притаманні засоби навчання і виховання, будуючи стосунки на засадах гуманної педагогічної взаємодії» [1: 5]. Тьютор націлений на вивчення індивідуального стилю навчально-пізнавальної діяльності кожного студента та надання йому адресної допомоги в подоланні тих чи інших проблем.

Науковці [4: 35] виділяють такі функції тьютора в процесі навчання:

- організаторська (організація навчальної діяльності студентів);
- інформаційна (піклування про засвоєння студентами певного теоретичного змісту, який надано в матеріалах курсу);
- комунікативна (забезпечення спілкування студентів із тьютором та між собою);
- розвивальна (активізація пізнавальної діяльності студентів, сприяння особистісному розвитку студентів).

Доповнимо цей перелік, акцентувавши увагу на таких аспектах тьюторської діяльності, як організація самовизначення, самореалізації людини в професії, надання допомоги у розробці індивідуальної освітньої парадигми, тобто забезпечення успішності індивідуальних професійних спроб.

Головною метою діяльності тьютора, за твердженням А. Бойко, є «формування професійної професіональної суб'єктності, здатної до власного майбутнього професійного саморуху, реалізація в професії завдяки своєму ресурсу, даному від природи і здобутому в процесі розвитку» [1: 6].

Функції куратора і тьютора, як бачимо, багато у чому збігаються. Але є важливі відмінності: тьюторська діяльність більшою мірою спрямована на індивідуалізацію процесу навчання, стимулювання студента до самостійного вивчення предмету, а кураторська діяльність – на виховну роботу зі студентами.

У межах тематики нашої статті важливим представляється виділення спільного аспекту у кураторській і тьюторській діяльності. Куратор і тьютор повинні всебічно знати студента, його особистісні якості, специфіку емоційної й інтелектуальної сфери, умови його навчання, побуту, матеріальне становище, на основі аналізу цієї інформації включати студентів у різні види діяльності за

інтересами, допомагати в організації самостійної роботи, сприяти участі у таких видах навчальної-виховної діяльності, як проектна, дослідницька, організаційна, художня, самодіяльна та ін.

Таким чином, головне завдання куратора чи тьютора групи постає у створенні сприятливих умов, що допоможуть студентам знайти себе і своє місце у навчально-пізнавальній діяльності, студентському колективі, соціальному житті, сприяння прогресивному розвитку активної особистості, що вірить у себе, приймає себе й інших, усвідомлює свої позитивні і негативні сторони, вміє ставити цілі й досягати мети, здатна до самореалізації. У сфері діяльності куратора чи тьютора опиняються виявлення особливостей характеру і темпераменту студентів, наявності акцентуацій, вивчення особливостей мотивації та ціннісних орієнтацій студентів, психологічного клімату групи, особливостей адаптації до нових умов життя і навчання. Але надання необхідної підтримки і допомоги студентам за всіма переліченими напрямками неможливо, якщо куратор чи тьютор не має необхідного рівня психолого-педагогічної компетентності.

Особливо важливою і актуальною є проблема підготовленості куратора чи тьютора до сприяння психологічній адаптації першокурсників до умов ВНЗ. Це визначається наявністю протиріччя, відповідно до якого, з одного боку, існує гостра необхідність в успішній адаптації студентів-першокурсників до навчання в умовах вищого навчального закладу, а з іншого боку, ефективні способи, методи і прийоми такої адаптації використовуються недостатньо, і робота структури кураторства та тьюторства багато у чому залишається малоефективною.

Складність процесу адаптації до навчання у ВНЗ полягає у тому, що у студента відбувається перебудова всієї системи ціннісно-пізнавальних орієнтацій особистості, засвоюються нові способи пізнавальної діяльності і формуються певні типи та форми міжособистісних стосунків. Ефективність адаптації студентів до навчання у ВНЗ визначає міру психологічного комфорту, навчальної мотивації, спрямованості і характеру навчальної діяльності студента. Від успішності адаптації залежить подальший хід професійного життя людини.

Н. Лебедєва [5: 207] визначає психологічну адаптацію як сукупність внутрішніх психологічних наслідків: свідоме почуття особистої чи культурної

ідентичності, добре психологічне здоров'я та досягнення психологічного задоволення у новому культурному контексті. Адаптація іноземних студентів визначається І. Ширяєвою як «формування стійкої системи відношення до всіх компонентів педагогічної системи, яка забезпечує адекватну поведінку, що сприяє досягненню цілей педагогічної системи» [7: 9]. Дослідники М. Іванова, І. Мушарапова, Н. Титкова [3: 32], розглядають адаптацію іноземних студентів у контексті труднощів їх включення в навчальний процес на різних стадіях навчання, можливостей оптимізації психолого-педагогічної та дидактичної адаптації на основі системного вивчення контингенту іноземних студентів за допомогою цілого ряду методик.

Процес адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ ускладнюється декількома факторами. Адаптація студента-іноземця до умов іншого середовища пов'язана з багатьма проблемами: налагодженням соціальних контактів, подоланням мовного бар'єру, самореалізацією у новому соціумі та інтеграції у ньому, позбавленням від стереотипного сприйняття представників іншої культури, розвитком толерантного ставлення до учасників міжкультурного спілкування та взаємодії, подоланням культурного шоку, а також пристосуванням до цінностей нового суспільства. Слід звернути увагу, що труднощі, з якими у процесі навчання стикаються іноземні студенти, відмінні за змістом від труднощів українських студентів (подолання дидактичного бар'єру), залежать від національних та регіональних характеристик і змінюються від курсу до курсу. Це потребує від куратора чи тьютора академічної групи іноземних студентів додаткових психолого-педагогічних знань і вмінь.

Психологічний аспект діяльності куратора та тьютора з адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ повинен складатися з дослідження таких фундаментальних складових, як пізнавальна діяльність, особистісна адаптованість та міжособистісна взаємодія іноземних студентів.

До інструментарію, який дозволяє оцінити успішність психологічної адаптації іноземних студентів до нових соціокультурних умов та освітнього середовища ВНЗ повинні увійти методики, спрямовані на виявлення факторів, що впливають на включення іноземного студента до навчально-виховного процесу. Це може бути поліструктуроване інтерв'ю, що виявляє цільові установки на навчання, ціннісні орієнтації, оцінку виховних заходів різного

рівня, життя у багатонаціональному гуртожитку та ін.; різні діагностики та методики, спрямовані на вивчення факторів міжгрупового та міжособистісного спілкування у процесі навчальної та позанавчальної діяльності, такі як, наприклад, «Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» А. Маклакова, С. Чермяніна, «Шкала соціально-психологічної адаптованості» К. Роджерса, Р. Даймонда (адаптація Т. Снегірьової). Можливе використання стандартизованих методик, таких як 16-факторний опитувальник Р. Кеттела, шкала Р. Спілберга та шкала соціальної дистанції Е. Богардуса.

Особистісний опитувальник Р. Кеттела дозволяє вивчити національно-психологічні особливості іноземних студентів, оскільки він дає змогу одночасно вивчити особистісні особливості студентів та оцінити тенденції їх реагування на узагальнені описи ситуацій, що мають місце у період адаптації. Ця методика пропонує протилежні варіанти поведінки, кожен з яких може стати позитивним у низці ситуацій, щоб визначити ступінь виразності і специфічний «набір» таких у представників різних країн.

Навчання іноземних студентів проводиться в інтернаціональних навчальних групах, тому спілкування з представниками інших країн і повсякденна навчальна діяльність суттєво впливають на формування особистості студента. Адаптація до групи, як правило, містить елементи раціональної поведінки – усвідомлення та оцінка ситуації у групі служать основою орієнтації у ній та формують внутрішню складову адаптації (інтернаціоналізацію групових норм, цілей, цінностей) та зовнішню, поведінкову (відповідність груповим вимогам та очікуванням). До соціально-психологічних характеристик міжнаціональних навчальних груп можна віднести оцінку студентом групи у цілому і міжособистісних відносин у ній, суб'єктивне уявлення про власне положення та положення інших членів групи, бачення переважаючих у групі цілей, цінностей, інтересів і настроїв. При вивченні подібних груп доречно використовувати соціометричні індекси і «шкалу соціальної дистанції» Е. Богардуса.

Емоційні фактори, до числа яких відноситься тривожність, відіграють важливу роль у внутрішньо групових процесах, в умінні розуміти себе і других, визначаючи, тим самим, успішність адаптації. Для оцінки рівня тривожності можливе використання методики Ч. Спілберга, яка дозволяє вимірювати і

особистісну тривожність, і тривожність як стан в певний момент часу у минулому та теперішньому часі.

Важливою умовою успішної адаптації студента є наявність у нього здатності правильно оцінити свої можливості як по відношенню до навчальних завдань, які йому пред'являються, так і по відношенню до його розпорядку та правил, що визначають їх виконання. Саме тому доречним у дослідженні адаптації стане використання методики визначення самооцінки студента як показника його здібності до навчальної адаптації, такої, як, наприклад, «Методика діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера (адаптація Є. Бажина, С. Глинкіної, А. Еткінда).

Динаміку розвитку уваги, пам'яті та образного мислення можна розглядати як процес, що відображає пристосування студентів до навчання у ВНЗ. Зміна рівнів функцій та їхня стабілізація – показник адаптації до навчального процесу. Для визначення цього показника можливе використання різних методик дослідження когнітивно-регулятивних особливостей: методики дослідження стилю саморегуляції В. Моросанової, методики визначення металінгвістичної обізнаності та мета пам'яті Т. Хомуленко, методики діагностики організації часу життя у студентів В. Ляудіс, методики «Мотивація досягнення студентів у вищій школі» С. Пакуліної, та ін.

Висновки. Отже, у статті визначено і схарактеризовано психологічні чинники тьюторської та кураторської діяльності у процесі роботи з іноземними студентами у вищих навчальних закладах України. Наведений аналіз психологічних чинників тьюторської та кураторської діяльності у процесі роботи з іноземними студентами у ВНЗ України дає змогу стверджувати, що куратор чи тьютор, який приділяє достатню увагу психологічному аспекту своїй діяльності, зможе надати своєчасну і кваліфіковану підтримку, здійснювати педагогічний супровід іноземного студента упродовж усього періоду його навчання. Такий важливий етап у житті іноземного студента, як період адаптації, безумовно, можливо подолати більш ефективно, якщо керівник групи, куратор чи тьютор, буде своєчасно озброєний необхідними психолого-педагогічними знаннями і вміннями.

Література

1. Бойко А. М. Тьютор – якісно вища педагогічна позиція і новий простір духовно-моральної взаємодії / А. М. Бойко // Педагогічні науки. – 2011. – Вип.2. – С. 4-10.
2. Голубєва М. О. Порівняльна характеристика діяльності куратора академічної групи українського ВНЗ і тьютора британського університету / М. О. Голубєва, А. М.Жулківська // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2012. – Том 136. – С. 19-22
3. Іванова М.А. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов первого года обучения в вузе / М.А. Іванова, Н.А. Титкова. – СПб., 1993. – 207 с.
4. Кузьменко Н.В. Педагогічна взаємодія в стосунках «куратор-студенти» в контексті позааудиторної виховної роботи / Н.В. Кузьменко // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 49.– с. 327-335.
5. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию / Н.М.Лебедева.– М., 1999. – 224 с.
6. Моргунова Н.С. Мовне портфоліо як інструмент самооцінки досягнень студентів у процесі навчання української мови як іноземної / Н.С.Моргунова // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 51.– с. 67-75.
7. Ширяева И.В. Особенности адаптации иностранных студентов к учебно-воспитательному процессу в советском вузе / И.В.Ширяева. – Л., 1980. – 93с.